

Lammas ja Kits

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu kuukiri

JUULI 2019

Head Liidu liikmed!

Taas on käes küpsuse aeg. Marjapõõsad punetavad marjadest, õunapuualused hakkavad täituma mahakukkunud õuntega ja viljapõllud omandavad kuld kollast värvi. Lamba- ja kitsekasvatajatel on talvesöödad suures osas juba varutud ja aeg mõelda kevadiste tallede turustamise peale.

Üks periood on taas küpseks saanud ka Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidus. 90-aastase väärika ajalooga organisatsioonis on neid erinevaid perioode olnud väga palju. Usun

siiralt, et igal perioodil on olnud olemas ka inimesed nii töötajate kui ka liikmete näol, kes on sellesse töösse südamega panustanud ja elu edasi viinud.

Eks erinevatel etappidel on elu pannud ette erinevaid ülesandeid. Kolm aastat tagasi, kui mina liidus tööd alustasin, oli varasemast seltsist just äsja saanud liit. Esialgu aga seda nime veel ei teatud, liidul ei olnud oma logo, pitsatit ega ühtki uue nimega plagu ega plakatit, mida sügisesele Paunvere Väljanäitusele kaasa võtta. Tänapäevaks on meil olemas logo, voldikud, plakatid ja uus koduleht ning Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit on uue nime all tuntud ning kaasatud erinevatesse kogudesse ja töörühmadesse kui arvestatav partner. Liidul on jätkuvalt oma traditsioonilised üritused Maamessi, Paunvere Väljanäituse ja Sügisseminari näol, millele lisandub sel aastal veel EPA mess. Liidu liikmed on ikka ühiselt käinud sügisestel õppereisidel ja talvisel ajal saanud kokku lamba- ja kitsealastel koolitustel ja õppepäevadel. Käesolev aasta on toonud liidule terve rea positiivseid projektitoetuseid lisaks eelarve aluseks olevale aretustoetusele ka turuarendustoetuse ja teadmussiirde projektide näol.

Usun ja loodan, et aeg on küps, et sellelt pinnalt hea energia ja uue hooga edasi minna. Olen tundnud seda edasiviivat energiat, kui oleme koos midagi toredat ja head ellu viinud, olgu see siis ühisel jõul

korraldatud sügisseminar või ühine messiväljapanek. Nende hetkede nimel tasub tegutseda ja aitäh teile, kes olete selles osalised olnud. Kuidas küll saaks selle hea ühise energia suunata ka nendesse suurtesse asjadesse, mis lamba- ja kitsemaastikul veel lahendamist vajavad? Kuidas hoole ja armastusega kasvatatud lambad ja kitsed saaksid ka vääriliselt vääringdatud? Kuidas lamba- ja kitsetooted oleksid tarbijate hulgas veelgi enam hinnatud ja tugistruktuurid toimiksid nii, et tootjad ei väsiks? Kuidas kõik aretusloomade kasvatajad teaksid, millist looma nad just täpselt tahavad kasvatada ja kõik Eestis aretatavad lambatõud leiaksid oma õige positsiooni aretusmaastikul? Küsimusi on palju, aga lahendada saab neid ainult pidevas ja järjekindlas koostöös.

Minul on aeg anda oma töö üle uuele tegevjuhile, kes uue nõu ja jõuga võtab vankri järgmisel liidu arenguetapil juhatusega koostöös vedada. Minu poolt jäävad üle veel öelda tänusõnad teile, liidu liikmetele, kellega on olnud tore ja inspireeriv koostööd teha! Mul on olnud teilt, visadelt ja vapratelt, tuult ja tormi ja poegimisaja magamata öid mitte pelgavatelt ja hea huumorimeelega lamba- ja kitsekasvatajatelt väga palju õppida. Ja minu eriline imetus kuulub teile, kes te oma maitsvad kitse- ja lambajuustud ja jogurtid ja singid olete turgudele ja lettidele toonud. Palju jõudu teile seda tööd jätkata! Mingem edasi! Ja olgem toeks liidu töötajatele ja juhatusele, kes on valmis oma jõu ja nõuga ühisesse lamba-kitsemaastikku panustama. Mina ikka ka koos teiega, aga augustikuust alates juba liidu lihtliikmena.

Tänude ja tervitustega

Katrin Tambet

KUUKIRI "LAMMAS JA KITS" VAJAB JÄTKUVALT TOIMETUSE MEESKONDA ABIKÄSI

Eelkõige ootame meeskonda:

- Turuinfo toimetajat (vajalik korra kuus läbi helistada lammaste kokkuostjad ja koondada info turul toimuvast)
 - Kitsekasvatuse rubriigi toimetajat - ideed ja töö autoritega, et saada kokku kitsekasvatajate jaoks oluline info (vajalik otsida materjalid, mida tõlkida (ka autoriõigused), tellida kodumaistel ekspertidelt artikleid, vastutada, et materjal oleks õigeks ajaks koos. Ei pea tingimata ise kirjutama, aga võib).
 - Kõiki, kellel on häid mõtteid, tahtmist panustada ja soov lamba- ja kitsekasvatust üheskoos haljamale aasale vedada.
-

JUHATUSE KOOSOLEK

18. juuli, Märja

- Vaadati läbi tegevjuhi konkursile laekunud avaldused ja kuulati ära vestlusele kutsutud kandidaadid. Tähtjaks laekus tegevjuhi kohale 7 avaldust, vestlusele kutsuti esmasel valikul kolm kandidaati.
- Uueks tegevjuhiks valiti Vallo Seera, kes alustab tööd 5. augustil 2019.

LIIDU KONTORIS

PRIA poole läks tee Maamessi turuarendustoetuse taotlus.

Uuele töötajale üleandmiseks said korrastatud kõik kaustad, nii paberkandjal kui ka elektrooniliselt ning uuendatud dokumentide arhiveerimissüsteeme.

ÕNNITLEME SELLE AASTA TALUSID

Selle aasta Aasta Talu konkursi tulemuste üle on lambakasvatajatel põhjust uhke olla. Suisa kaks lambakasvatajat (ja meie Liidu liiget) said auhinnatud:

PARIM TALU 2019: ROOSU TALU (Võrumaa)

Eesti parimaks taluks sellel aastal valiti Roosu talu. Roosu talu kasvatab üle 300 pealist utekarja (Eesti valgepealise, tekseli ja lleyini ristandid). Lisaks muidugi teravili ja lihaveised aga ka külaelu ja Võrumaa põllumajanduse eestvedamine. Väga tubli koht inspiratsiooni ja eeskuju saamiseks!

PARIM INNOVATSIOONI TALU 2019: MÄNNIKU TALU (Raplamaa)

Männiku piimalambakasvatustalu tegemised vist lambakasvatajatele enam tutvustamist ei vaja. Sellel aastal sai talu tegelikult suisa kaks tunnustust: parim innovatsioonitalu 2019 ja parim piimatoode 2019 (mango-lambapiimajogurt). Männiku talu tegemistest, tootearendusest ja avatusest on meil kõigil palju õppida. Soovime väga palju jaksu edaspidiseks!

KONSULENT KIRJUTAB

Lammaste (ja kitsede) sooleparasiidid - äratundmine, vältimine ja tõrje

Katrin Tähepõld, MES lambakasvatuskonsulent, veterinaararst

Lambakasvatuses (kitsekasvatuses ka, kuid vähem) on põhiliseks loomadel kaalukadu, haiguslikke seisundeid ja karja madalat tootlikkust põhjustavaks faktoriks siseparasiit, enamasti mõni sooleümaruss. Sooleümarussid elavad looma seedekulglas (vatsas, libedikus, sooltes), kurnavad looma organismi oma elutegevusega (toitumine, paljunemine, ainevahetusjääkide eritamine jne) ning võivad tekitada loomadel madalat juurdekasvu või kaalukadu, kõhulahtisust ja tugeva nakatumise korral ka loomade suremist. See viimane ei ole sugugi nii harv nähtus, kui ette võiks kujutada. Kuna sooleümarusse on aastakümnete vältel üritatud suhteliselt samade ussirohtudega kontrolli all hoida (uusi lihtsalt pole turule tulnud), siis

on aina kasvav probleem ka soole ümarusside resistentsus erinevatele ussirohtudele. See on nii ka Eestis – igal aastal saame uusi teateid karjadest, kus turulolevad ravimid parasiiditõrje läbiviimisel enam ei mõju. Seetõttu on allpool toodud välja mõned enamlevinud viisidest, kuidas vähendada oma karja nakatuvust soole ümarussidesse ning kuidas edasi lükata ravimresistentsete parasiitide ülekaalu saavutamist oma karjas. Sest kui ravimeid kasutada, siis resistentsus ühel hetkel tekib. Meeldib see meile või ei!

Tihedamini esinevad ümarussid lammastel ja kitsedel

Üks suurimatest paharettidest on näiteks *Haemonchus contortus* (suur libedikuuss), *Teladorsagia circumcincta*, *Trichostrongylus species*, *Cooperia curtice* ja *Nematodirus species*. Neist kõige ohtlikum on *H. contortus*, kuna nii viimase staadiumi vastne kui ka täiskasvanud parasiit toituvad peremehe verest ning kahjustavad sellega tugevalt looma maoseina, tekitavad aneemiat (punaste vererakkude vähesus; punased vererakud on aga vajalikud organismis hapniku transportimiseks), verehüübe- ja vedelikuainevahetushäireid. Tugeva *H. contortuse* nakatuse korral võib näha paistes süljenäärmepiirkonda (tekib “bottle jaw” ehk turse lõua alla). Talled võivad surra ilma eelnevate kliiniliste tunnusteta, sest nagu mainitud, ka viimase astme vastsed toituvad juba verest ning seega võivad põhjustada tugeva nakkuse korral piisava põletiku ja verekaotuse ning tall sureb. *H. contortus* on äärmiselt viljakas. Emane parasiit on võimeline munema kuni 10 000 muna päevas. Nad on võimelised mitmeid kuid olema peitestaadiumis ning taluvad hästi kuiva ja külma. Neid on võimalik ära tunda, kui teostada lahkamine. Looma libedikus on sellisel juhul näha 1-3 cm pikkused punakad niiditaolised ussikesed, teinekord on neid nii palju, et nad moodustavad tompe. *H. contortus* on üks parasiite, kellel võib esineda ussirohtude vastu resistentsust.

Teladorsagia circumcincta on meie kliimas väga oluline probleem, kuna on võimeline väliskeskkonnas säilima kuni 14 kuud ning sealjuures taluma ka meie talvesid. Seega lootus, et munad talvega häviks ja kevadel karjamaa puhas oleks, on selle parasiidi puhul väike. Nad munevad oma munad vatsaseina, kust munad sobival hetkel vabanevad. Otsides roojaproovidest parasiidimune, on just *T. circumcincta* munad need, mida kõige tihedamini näha on. Samuti on need munad, millega talled enim nakatuvad. Loomal tekib tugeva nakkuse korral isutus, sooltepõletik, veevahetushäired, häirub looma ainevahetus (ei suuda enam toitaineid omastada). Ka *Teladorsagia circumcincta* puhul esineb olukorda, kus ussirohi neile enam ei mõju – parasiitidel tekib ravimresistentsus. Sama kehtib ka trihhostrongüluste, kooperiate ja nematodiruste puhul.

LOE EDASI

Rubriigis KONSULENT KIRJUTAB avaldame lamba- ja kitsekasvatuskonsulentide poolt loodud originaalartikleid.

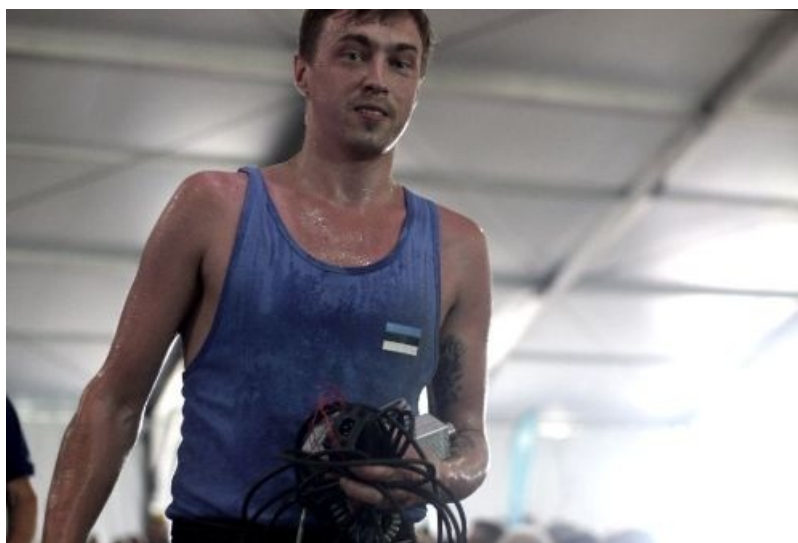
Artiklite valmimist toetab:

mes nõuandeteenistus
www.pikk.ee

4.-7. juuli 2019 toimusid ühes 1900 elanikuga Prantsuse linnakeses pügamise maailmameistrivõistlused. See tähendas, et neljaks päevaks kogunes linna ligi 5000 lammast ümberkaudsetest taludest ja ligi 30000 osalejat/pealtvaatajat terveist maailmast. Sealhulgas ka Eesti esindajad: Peedo Fiks tiimi mänedžerina, Ando Fiks ja Mehis Tamsalu masinpügajatena, Aadam Kaivo raudadega pügajana ja mina, Katrin Tähepõld, villasortijana. Kohal tuli olla juba 1. juulil, et saaks ilusti registreeritud ja elukohad üle vaadatud. Öhtul toimus Limoges'i linnas kiirpügamine, kus oli võimalik pügada 1 lamm kiiruse peale, loomadel olid kõhud ja tagumikud juba ette pügatud. Järgmisel päeval oli harjutuspäev. Võistlejad jaotati farmidesse, kus nad said võistlusteks kohalike lammaste peal harjutada. Teised eestlased on juba mitmekordsed MM-I osalejad ja seega oli kõik eesolev neile teada. Minu jaoks oli see aga kõik uus ja esmakordne. Kahjuks küll harjutuspäev vähemalt villasortijatele erilist selgust võistlustel toimuva osas ei andnud ja seega pool päeva pärast villas tuustimist tuli leppida tõsiasjaga, et küllap võistlustel saan aimu, kuidas see kõik välja nägema hakkab. Ei teatud täpselt, mitu ämbrit erinevate villatuustide jaoks meil olema saab, kas välja tuleb võtta ka mustad laigud jne. Ka öhtune osalejatele mõeldud foorum antud asjas selgust ei toonud.

Kolmapäev oli mõeldud puhkamiseks. Seda siis igaüks omamoodi ka teha üritas. Kui aga õues on päikesepaiste ja +34 kraadi sooja, siis päris puhkamiseks seda ilmselt nimetada ei saanud.

Pildil: Ando Fiks.

Neljapäeval hakkas kogu trall pihta. Esimene päev oli n.ö. avatud klassi (All Nations) võistlused, kus osaleda võisid kõik soovijad. MM-I aga võis igal alal (masinpügamine, raudadega pügamine ja villa sorteerimine) osaleda 2 esindajat igast riigist. Avatud klassis osalesid masinpügamises nii Mehis, Ando kui ka Aadam. Meestel läks hästi – oldi keskmiste kohtade peal.

Reedel jätkusid erinevad avatud klassi võistlused, Prantsuse meistrivõistlused ning algas masinpügajate MM-i esimene ring. Igale võistlejale oli antud pügada 5 il de france tõugu looma, kes poistelt kuulnud kommentaaride kohaselt olla päris mõnusad olnud. Öhtul toimus ka pidulik gala õhtusöök. Egas 600le inimesele ei ole lihtne 5 - käigulist õhtusööki korraldada, kuid päris aus olles, siis oleks prantslastelt siiski veidi rohkem oodanud. Aga pole viga, eks ole neilgi võimalus ennast tulevikus parandada. Oli see ju alles nende

esimene kord midagi nii suurejoonelist korraldada.

Pildil Eesti esindus. Vasakult: Peedo Fiks, Ando Fiks, Mehis Tamsalu, Katrin Tähepõld, Adam Kaivo

Pildil: Ando Fiks

Laupäevane päev oli hommikupoolikul sisustatud MM-i võistlustega, pärastlõunal toimusid avatud klassi finaalid. Laupäeval said käe lõpuks soojaks nii Adam kui ka mina. Adamal vedas, võistlus algas hommikul kell 7 – see tähendas, et temperatuur oli täiesti talutav 3 lamba raudadega pügamiseks. Ka minu kella 9-ne lavale astumine ei toimunud veel täisleitsakus. Higitamisel oli ilmselt rohkem seost närvide ja hirmuga. Lavale jalutades (korraga võistles 4 villasortijat) ei olnud mul veel endiselt päriselt aimu, mis toimuma hakkab. Siiski, tegin oma parima ja katkestamiseni asi ei jõudnud. Asi nägi siis lõpuks välja nii, et pügajad pügasid meile (mina ja veel 3 võistlejat) 3 lammast. Aeg läks käima sellest hetkest, kui viimane lammas oli pügatud. Kõige parema aja sai loomulikult see, kes oli jõudnud juba pügamise ajal nii palju tööd ära teha, kui võimalik. Pügajalt tuli kätte saada villak, mis tuli lauale visata nii, et see kortsu ei jääks, aga samas ka üle laua ei valguks. Pügamise ajal ja pärast tuli villakust sorteerida välja erinevad jupid, mis jagunesid seitsmeks: kõhuvillak, lühike kõva vill kõhuservalt; lühem vill kuklalt; topeltlõikest tekkinud lühike vill, tagumiku juurest tulev lühem vill, põrandale kukkunud

kiud; sobimatu vill villaku servadest; tume vill, verine/uriini plekkidega vill, värviga määrdunud vill; nahatükid, põhk jms, mis ei ole üldse vill. Kui kõik need jupid olid ära võetud, siis tuli villak rullida kõvaks puntraks, mis käte vahel hüpitades ei tohtinud lahti minna. Seda on päris palju, mida meelde jätta, kui kell tiksus ja kommentaator sinu tegevust maailmaga jagab.

Pildil: Katrin Tähepõld

Masinpügajate võistlemine aga toimus lõunasel ajal ja selleks hetkeks oli võistlusareen, mis oli telgi all, üsna kuumaks kõetud. Eks seda ole ka piltidelt näha. Poolfinaali Mehis ja Ando küll kahjuks ei pääsenud, kuid tulemused olid siiski väga head, mõlemad mehed olid keskmiste seas (kui ma ei eksi, siis 62 võistleja seas oli Mehis 32. ja Ando 46.).

Pildil: Mehis Tamsalu

Pühapäeva hommikuks oli jäänud veel Aadamal ja minul teine võistlusring. Aadam parandas oma esimese päeva aega kõvasti (pea 10 min) ja sai 32 võistleja seas 27. koha. Ühe lamba raudadega pügamiseks kulus ca 6min 30sek.

Pildil: Aadam Kaivo

Enda kohta ma sama vist päriselt väita ei saa. Teise päeva esinemine oli küll kordades parem, kui esimesel, olin juba tagantpoolt 3-s, kuid üldpositsiooni see mul kahjuks parandada ei aidanud. Pean leppima tõsiasjaga, et järgmine kord (Šotimaa, 2022) on mul kindlasti võimalus olla kas vähemalt sama hea, või parem. Kindlasti aga ei saa mul halvemini minna.

Kui kellelgi peaks kunagi olema võimalus sellist üritust külastada, siis soovitan soojalt. Vaatamist ja põnevust jätkub tõesti terveks päevaks (või nädalalõpuks), seltskond on hea ja uusi teadmisi ning tutvusi saab sealt ka hulganisti – kui vaid avatud silmade ja kõrvadega ringi käia. 2022.a Šotimaal näeme!

MEEDIAKAJASTUSI

Selle kuu meediakajastused keskenduvad palju Avatud Talude Päevadele ja Aasta talu konkursile.

[Hõbeda mõisas lõbustavad külalisi uudishimulikud kitsed](#), Maaleht, 18.juuli 2019

[Avatud talude päev | Kolotsi talu sikk tegi kolme päevaga 30 kitsele talled](#), Maaleht, 20 juuli.2019

[Männiku talu seltskond on võõrustamiseks valmis](#), Maaleht, 16.juuli 2019

[Edukas talu nõuab kogu pere panust](#), Maa Elu, 11 juuli 2019

[Aasta talu noorperemees: kasumi suurus ei ole oluline, see on elustiil](#), ERR, 16 juuli 2019

FILMISOOVITUS

[Lambakangelane](#), ("Sheep Hero", Holland, 2018)

SAABUVA D SÜNDMUS ED

**LAMBA- JA
KITSEKASVATU
S-ALANE
ÕPPEREIS
september 2019**

Seekordse reisi sihiks on Hollandis ja Belgias asuvad lammaste kogumiskeskused. Soov on oma silmaga üle vaadata, kuhu Eesti lammas siit sõidab ja mis temast saab. Kaalumisel on kaks reisivarianti - bussireis või lennureis. Kui oled reisihuviline, anna oma eelistustest teada [SIIN](#)

Copyright © 2019 Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit

Aadress:

Aretuse 2, Märja alevik,
Tartu linn, 61406, TARTUMAA
www.lammas.ee

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate kuukiri saadetakse kõigile liidu meililistiga liitunud liikmetele.

Kõik kuukirjaga seotud ettepanekud ja kommentaarid on oodatud aadressile kontor@lammas.ee